

Олександр АДАМОВСЬКИЙ

к. е. н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3515-4635>e-mail: oleksandr.m.adamovskyi@lpnu.ua**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ**

У статті розглянуто особливості функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. Здійснено аналіз діяльності Державної служби фінансового моніторингу України у розрізі операцій, що здійснювалися нею протягом останніх років. Подано інформаційну систему, яка забезпечує роботу Держфінмоніторингу в умовах цифровізації. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства у сфері фінансового моніторингу є немало проблем та зловживань. Аргументовано пропозиції із реалізації напрямів, що сприятимуть активізації впровадження цифровізації у сфері проведення фінансового моніторингу в Україні.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, цифровізація, фінансові операції, держава, правопорушення

ВСТУП

Сучасний стан розвитку української держави, зумовлений нестабільними макроекономічними тенденціями та веденням воєнних дій на значній частині території країни, свідчить про потребу пошуку шляхів покращення застосування методів управління процесами та відносинами, які відбуваються в економіці. І саме фінансовий моніторинг покликаний забезпечувати одержання об'єктивної та своєчасної інформації про умови функціонування суб'єктів, які здійснюють фінансові операції, зважаючи на свою особливість як структурної частини управлінської системи в економічному просторі держави. Адже відносини, пов'язані із розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів, завжди є високоризиковими, тому проведення фінансового моніторингу спрямоване на попередження та усунення негативних наслідків, які виникають внаслідок різного роду зловживань, та на оперативне реагування на зміни, які відбуваються у фінансовій сфері.

Достовірний та об'єктивний фінансовий моніторинг забезпечує належний рівень економічної та фінансової, а відтак, – і національної безпеки в державі, тому забезпечення розвитку системи фінансового моніторингу в сучасних умовах є важливим та нагальним завданням.

Дослідженню проблематики фінансового моніторингу присвячені наукові праці багатьох вчених. Зокрема, мова йде про О.В. Акімову [1], А.О. Бойка [6], Я.Б. Дропу [4], С.В. Леонова [6], С.В. Миненка [6], М.Р. Піхоцьку [4], О.В. Смагло [9], С.М. Теслю [4] та ін. У своїх публікаціях вони піднімають питання фінансового моніторингу як складника системи державного фінансового контролю та як складника формування ефективного контролю й безпеки в Україні, розглядають особливості функціонування системи фінансового моніторингу в Україні, розглядають характеристику наявних схем легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом. Проте в умовах неспинного розвитку українського суспільства відповідно до світових тенденцій потреба вивчення особливостей фінансового моніторингу та проведення його операцій в умовах цифровізації залишається нагальним, тому тема статті є достатньо актуальною в умовах сьогодення.

МЕТА статті – розглянути особливості здійснення фінансового моніторингу в Україні та обґрунтувати

пропозиції з його покращення в умовах активної цифровізації.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У написанні статті застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. На основі монографічного методу здійснювалося дослідження теоретичних основ здійснення фінансового моніторингу, на основі аналізу і синтезу – вивчення впливу чинників на здійснення фінансового моніторингу в Україні. За допомогою методу порівняння досліджувались у динаміці показники подання інформації суб'єктами первинного фінансового моніторингу до Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингу).

Інформаційна база дослідження ґрунтується на нормативно-довідковій та науковій літературі. Фактичні дані одержано з матеріалів статистичної звітності Держфінмоніторингу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Особливістю функціонування системи фінансового моніторингу в Україні протягом останніх років є активний розвиток відносин, пов'язаних із протидією відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Центральним органом влади, що призначено діяти у зазначеній сфері та виконувати функції підрозділу фінансової розвідки, є Держфінмоніторинг. Інформацію з розподілу повідомлень про фінансові операції Держфінмоніторингу у розрізі ознак подано у табл. 1.

Розподіл взятих на облік у 2021 р. повідомлень у розрізі ознак фінансового моніторингу має вигляд:

- з ознаками обов'язкового моніторингу/порогові фінансові операції (з 29.04.2020) – 96,54% (4 562 082);
- з ознаками внутрішнього моніторингу/підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020) – 3,10% (146 484);
- з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу/порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020) – 0,35% (16 435);
- фінансові операції, що надійшли на запит щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій – 0,01% (536).

Узагальнену інформацію про кількість отриманих та оброблених Держфінмоніторингом повідомлень про здійснені фінансові операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу протягом останніх п'яти років подано у табл. 2.

Таблиця 1 – Розподіл взятих на облік Держфінмоніторингом повідомлень у розрізі ознак фінансового моніторингу щоквартально протягом 2017-2021 рр. [7]

	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.
Порогові фінансові операції					
I квартал	94,46	96,36	97,16	96,954	95,24
II квартал	94,89	96,69	96,778	96,664	93,53
III квартал	95,66	97,00	97,159	94,45	95,625
IV квартал	95,70	97,49	96,853	95,20	96,64
Підозрілі фінансові операції (діяльність)					
I квартал	4,47	3,05	2,37	2,602	4,67
II квартал	3,71	2,78	2,625	3,001	6,37
III квартал	3,42	2,47	2,402	5,45	4,344
IV квартал	3,45	2,06	2,665	4,75	3,32
Порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність)					
I квартал	1,06	0,59	0,46	0,441	0,04
II квартал	0,90	0,53	0,596	0,323	0,02
III квартал	0,89	0,53	0,435	0,04	0,028
IV квартал	0,84	0,44	0,478	0,02	0,02
Відстеження (моніторинг) фінансових операцій					
I квартал	0,01	0,003	0,01	0,003	0,05
II квартал	0,50	0,001	0,001	0,012	0,08
III квартал	0,03	0,003	0,004	0,06	0,004
IV квартал	0,01	0,01	0,004	0,03	0,02

Таблиця 2 – Кількість отриманих і оброблених Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції щоквартально протягом 2017-2021 рр., од [7]

	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021р.	2021р. у % до 2017р.
I квартал	1 751 142	2 159 920	2 563 991	2 925 055	347 168	19,83
II квартал	1 859 079	2 272 372	2 659 310	1 037 502	399 208	21,47
III квартал	2 100 350	2 697 216	3 037 867	381 533	446 324	21,25
IV квартал	2 334 132	2 876 585	3 201 326	400 025	471 473	20,20
Всього	8 044 703	10 006 093	11 462 494	4 744 115	1 664 173	20,69

На основі даних табл. 2 можна прийти до висновку, що протягом I кв. 2021 р. кількість отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції зменшилась на 88,1 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, протягом II кв. 2021 р. ця кількість зменшилась на 61,52 %, проте протягом III кв. 2021 р. ця цифра збільшилась на 16,98 %, а протягом IV кв. 2021 р. – збільшилась на 17,9 % порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Ці зміни можливо відбулися у зв'язку з набранням чинності Законом України № 361-IX від 06.12.2019 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Найбільш активними у системі звітування у розрізі суб'єктів первинного фінансового моніторингу є банки, які надсилають основну частину повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Аналіз діяльності Держфінмоніторингу необхідно доповнити інформацією, яка свідчить про діяльність цього органу у сфері протидії корупції, податковим злочинам, фінансуванню тероризму та сепаратизму. До матеріалів підрозділу фінансової розвідки України потрапила інформація як про фізичних осіб, так і юридичних осіб, яка стосувалася підозрілих операцій у фінансовій сфері станом на 1 січня 2022 р.

Сума фінансових операцій у матеріалах Держфінмоніторингу, опрацьованих станом на 1 січня 2022 р., становить понад 100 млрд грн. Цю цифру можна порівняти, наприклад, із фінансовим планом Укрзалізничці на 2022 р.

Основні факти, які характеризували діяльність Держфінмоніторингу у сфері протидії злочинним фінансовим операціям станом на 1 січня 2022 р.:

1. 1170 матеріалів з'явилося в межах протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, з них найбільше перенаправлено до Національної поліції України та Державної фіскальної служби.

2. Загальна сума фінансових операцій, що стосувалися матеріалів Держфінмоніторингу, сягала 103,2 млрд грн. Порівняно з результатом попереднього року ця сума збільшилась на 27 млрд грн.

3. Відмивання коштів шляхом корупції стали основою для 160 матеріалів. Сума фінансових операцій, які могли бути пов'язані з легалізацією коштів, та із вчиненням кримінального правопорушення, становила 9,3 млрд грн.

4. Податкові злочини, зокрема й т.зв. «скрутки», потрапили до 111 матеріалів, обсяг коштів в межах яких становив 22,85 млрд грн. Зокрема, заблоковано 72,68 млн грн.

5. Фінансування тероризму та сепаратизму фігурувало у 109 матеріалах, як і 118 юридичних осіб та 78 фізичних осіб. Відповідно до цього ними повинні займатися Служба безпеки України, Офіс генерального прокурора та Державна фіскальна служба. Серед них пов'язані зі здійсненням фінансових операцій за участі 15 фізичних осіб та 66 юридичних осіб, проти яких Рада національної безпеки та оборони ввела санкції, починаючи з 2018 р. [10].

Так, Держфінмоніторинг засвідчив подані резуль-

тати своєї діяльності, значну частину яких реалізовано завдяки активному застосуванню ним у процесі своєї діяльності єдиної інформаційної системи, покликаної забезпечити виконання інституцією покладених на неї функцій. Ця система працює цілодобово, забезпечуючи безперебійну роботу Держфінмоніторингу.

Єдина інформаційна система діє відповідно до чинного законодавства України. Базовим нормативним актом є постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 627 від 22 липня 2020 р. [2], в якій визначено, що ця система повинна забезпечувати збирання та оброблення інформації та відомостей державних електронних інформаційних ресурсів, необхідних для проведення Держфінмоніторингом комплексного аналізу інформації фінансового моніторингу.

Так, регулювання системи фінансового моніторингу в умовах цифровізації відбувається за допомогою тісної комунікації серверів та баз даних державних інституцій, які володіють необхідними даними та здатні забезпечити Держфінмоніторинг даними, необхідними для об'єктивного та повноцінного фінансового моніторингу. Ключовим елементом єдині інформаційної системи є Інтернет, за допомогою якого взаємодіють усі учасники обміну інформацією. Схему такої взаємодії в рамках функціонування єдиної інформаційної системи стосовно забезпечення функціонування Держфінмоніторингу подано на рис. 1.

Рис. 1. Інформаційна система, яка забезпечує роботу Держфінмоніторингу в умовах цифровізації [5]

Деталізуючи питання цифровізації у сфері здійснення фінансового моніторингу, потрібно згадати Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації фінансового моніторингу» № 850 від 9 вересня 2020 р. [3], в якій визначено, що електронна форма стає основою для взаємодії у сфері обміну інформацією замість паперового документообороту. У роботі інформаційно-телекомунікаційної системи по-

винен використовуватися формат «е-кабінет системи фінансового моніторингу», який передбачає застосування особистого кабінету або прикладного програмного інтерфейсу.

Водночас відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку обміну інформацією з питань фінансового моніторингу» № 322 від 4 червня 2021 р. [8], який набрав чинності 1 травня 2022 р., затверджено Порядок створення особистого кабінету суб'єкта первинного фінансового моніторингу та доступу до е-кабінету системи фінансового моніторингу та Порядок інформаційної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України, зокрема нові формати та категорії інформаційного обміну.

Так, система фінансового моніторингу України демонструє поступ на засади переходу на цифровий формат роботи відповідно до запитів сучасного суспільства. Сформована єдина інформаційна система та інші платформи, покликані забезпечувати роботу Держфінмоніторингу та попереджувати зловживання у фінансовій сфері, демонструють готовність державних інституцій функціонувати на основі новітніх технологічних прийомів та інструментів.

Тим не менше, у сфері фінансового моніторингу на сьогодні є немало проблем, що стосуються зловживань передачі даних та відповідно достовірності оброблення інформації, довіри до неї з боку її користувачів, а також використання Інтернету та хмарного середовища і інфраструктурного обслуговування процесів, які супроводжують зазначені процедури.

Ці та інші невирішені питання потребують особливої уваги у контексті реалізації напрямів, що сприятимуть активізації впровадження цифровізації у сфері проведення фінансового моніторингу в Україні:

1) здійснення повноцінних трансформаційних змін моніторингових процесів на національному, регіональному та місцевому рівнях відповідно до сучасних умов розвитку суспільства;

2) створення сприятливого середовища для розвитку е-бізнесу та, зокрема, е-комерції;

3) формування інфраструктури, здатної забезпечити належний рівень кібер-безпеки, а також повноцінний розвиток хмарних технологій та мобільного Інтернету;

4) створення мережі сервісних послуг, спрямованих на якісне обслуговування суб'єктів первинного фінансового моніторингу та відкритість даних для них, що сприятиме підвищенню рівня їх довіри до процесів цифровізації загалом;

5) водночас формування системи передачі даних, яка б надавала доступ до інформації про можливі ризики, що очікують на суб'єктів у сфері цифровізації;

6) надання консультаційної та технологічної підтримки суб'єктам у сфері використання захищених інформаційно-комунікаційних систем.

Так, процеси цифровізації забезпечують регулювання системи фінансового моніторингу відповідно до тісної комунікації серверів та баз даних державних інституцій, які володіють необхідними даними та здатні забезпечити ними Держфінмоніторинг. В основі цього лежить використання мережі Інтернет як єдиної інформаційної системи, і в рамках цих взаємодій усі

учасники обміну інформацією реалізують покладені на них функції.

ВИСНОВКИ

Отже, система фінансового моніторингу активно розвивалася протягом останніх років. Ключовим суб'єктом у ній виступає Держфінмоніторинг, який є центральним органом влади і покликаний регулювати і координувати діяльність у сфері фінансового моніторингу. Протягом останніх років ця інституція реалізувала низку проєктів, процедур та операцій, пов'язаних із попередженням та мінімізацією зловживань у фінансовій сфері.

Зважаючи на тенденції розвитку сучасного цивілізованого суспільства, на сьогодні регулювання фінансового моніторингу здійснюється на засадах цифровізації, що є об'єктивно невідворотним процесом. Підвищення ефективності операцій у здійсненні фінансового моніторингу та зниження рівня зловживань у цій сфері розцінюються як важливі завдання, які здатна вирішити цифровізація, проте ця сфера не позбавлена

невирішених питань. З метою усунення або мінімізації проблем, які є на сьогодні у сфері фінансового моніторингу, запропоновано реалізувати такі напрями: здійснити повноцінні трансформаційні зміни моніторингових процесів у державі; створити сприятливе середовище для розвитку е-бізнесу; сформувати інфраструктуру, здатну забезпечити належний рівень кібербезпеки, розвиток хмарних технологій та мобільного Інтернету, якісне обслуговування суб'єктів первинного фінансового моніторингу; сформувати систему передавання інформації про можливі ризики, які очікують на суб'єктів у сфері цифровізації; надавати консультаційну та технологічну підтримку суб'єктам у сфері використання захищених інформаційно-комунікаційних систем.

Перспективою подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі є вивчення можливостей впровадження зарубіжного досвіду фінансового моніторингу та способів його стимулювання в українських реаліях.

Список використаних джерел

1. Акімова О.В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика: монографія. Краматорськ, 2017. 300 с.
2. Деякі питання єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Постанова Кабінету Міністрів України № 627 від 22 липня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-2020-п#Text>
3. Деякі питання організації фінансового моніторингу: Постанова Кабінету Міністрів України № 850 від 9 вересня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2020-п#Text>
4. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Випуск 37. С. 35-43
5. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2021 рік. URL: <https://finap.com.ua/uk/zvit-derzhavnoyi-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrayini-za-2021-rik/>
6. Леонов С.В., Бойко А.О., Миненко С.В. Систематизація та характеристика існуючих схем легалізації доходів отриманих незаконним шляхом. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2019. №1 (92). С.35-45.
7. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>
8. Про затвердження Порядку обміну інформацією з питань фінансового моніторингу: Наказ Міністерства фінансів України №322 від 4 червня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-21#Text>
9. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/341>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-28>
10. Фінмоніторинг: 5 фактів у цифрах про відмивання коштів, корупцію і «скрутки». 25.01.2022. URL: <https://vkursi.pro/news/content/finmonitorynh-5-faktiv-u-tsyfrakh-pro-vidmyvannia-koshtiv-koruptsiu-i-skrutki-851812>

References

1. Akimova O.V. Financial monitoring in the system of state financial control: theory, methodology, practice: monography. Kramatorsk, 2017. 300 p. [in Ukrainian].
2. Some issues of the unified state information system in the field of prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 627 of July 22, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627-2020-п#Text> [in Ukrainian].
3. Some issues of organization of financial monitoring: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 850 of September 9, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2020-п#Text> [in Ukrainian].
4. Dropa Ya.B., Teslia S.M., Pikhotska M.R. Development of the financial monitoring system as a component of the formation of effective control and security in Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2021. Vol 37. pp. 35-43 [in Ukrainian].
5. Report of the State Financial Monitoring Service for 2021. URL: <https://finap.com.ua/uk/zvit-derzhavnoyi-sluzhbi-finansovogo-monitoringu-ukrayini-za-2021-rik/> [in Ukrainian].
6. Leonov S., Boiko A., Mynenko S. Systematization and characterization of existing schemes of legalization of proceeds received illegally. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade*. 2019. vol. 1(92). pp. 35-45 [in Ukrainian].
7. Materials of the official site of the State Financial Monitoring Service of Ukraine. URL: <https://fiu.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. On the approval of the Procedure for exchanging information on financial monitoring: Order of the Ministry of Finance of Ukraine No. 322 dated June 4, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1035-21#Text> [in Ukrainian].
9. Smahlo O. Functioning of the financial monitoring system in Ukraine. *Economy and society*. 2021. Vol. 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/341>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-28> [in

Ukrainian].

10. Finmonitoring: 5 facts in numbers about money laundering, corruption and "twisting". 25.01.2022. URL: <https://vkursi.pro/news/content/finmonitorynh-5-faktiv-u-tsyfrakh-pro-vidmyvannia-koshtiv-koruptsiu-i-skrutky-851812> [in Ukrainian].

Oleksandr ADAMOVSKYI

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3515-4635>

e-mail: oleksandr.m.adamovskyi@lpnu.ua

PECULIARITIES OF THE FUNCTIONING OF THE FINANCIAL MONITORING SYSTEM IN UKRAINE

The paper examines the peculiarities of the functioning of the financial monitoring system in Ukraine. It is substantiated that in the conditions of the relentless development of Ukrainian society in accordance with world trends, the need to study the peculiarities of financial monitoring and conducting its operations in conditions of digitalization is an urgent issue, therefore the topic of the paper is quite relevant in today's conditions

The purpose of the paper is to assess the specifics of financial monitoring in Ukraine and to substantiate proposals for its improvement in the context of active digitalization.

It was noted that the central authority appointed to act in the specified area and perform the functions of the financial intelligence unit is the State Financial Monitoring Service of Ukraine. An analysis of the activity of the State Financial Monitoring Service of Ukraine was carried out in terms of operations carried out by it in recent years. The information system that ensures the work of the State Financial Monitoring Service in conditions of digitalization is presented. It is substantiated that at the current stage of development of Ukrainian society there are many problems and abuses in the field of financial monitoring.

As a conclusion, proposals regarding the implementation of directions that will contribute to the activation of the implementation of digitalization in the field of financial monitoring in Ukraine are argued. In order to eliminate or minimize the problems that exist today in the field of financial monitoring, the paper proposes to implement the following directions: implement full-fledged transformational changes in monitoring processes in the state; create a favorable environment for the development of e-business; to form an infrastructure capable of ensuring an appropriate level of cyber security, development of cloud technologies and mobile Internet, quality service of subjects of primary financial monitoring; to form a data transmission system regarding information about possible risks that await subjects in the field of digitalization; to provide consulting and technological support to subjects in the field of using protected information and communication systems.

Keywords: *financial monitoring, digitalization, financial operations, state, crime*